

Pavelka, Jiří

Nástup mladé básnické generace v letech 1939-1940

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1992, vol. 41, iss. D39, pp. [93]-103

ISBN 80-210-0869-5

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108411>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JIRÍ PAVELKA

NÁSTUP MLADÉ BÁSNICKÉ GENERACE V LETECH 1939-1940

V březnu roku 1939, kdy německá vojska obsadila okleštěné české země, většina příslušníků nejmladší generace studovala na vysokých školách, anebo na středních školách teprve hledala oblast svého profesního uplatnění. Záhy po německé okupaci došlo k zatýkání antifašistů a nepohodlných představitelů českého politického a kulturního života. Po vydání nařízení o židovském majetku 21. června 1939 byli ze společenského a kulturního života vyloučeni Židé, 17. listopadu, po masových demonstracích proti německé okupaci, byly zavřeny vysoké školy. Téměř 17 000 vysokoškoláků se ocitlo bez práce. Devět studentských funkcionářů bylo popraveno, na 1 200 vysokoškolských studentů z Prahy a Brna bylo transportováno do koncentračních táborů.

Tragický rok 1939, ve kterém byla diplomatickou cestou zlikvidována Československá republika a rozpoutána druhá světová válka, byl dobou aktivizace a houfování mladé generace. V tomto roce dochází k prezentaci skupiny mladých autorů, kteří se sešli na recitačním večeru uspořádaném u příležitosti výstavy osmi mladých výtvarníků v pražském Topičově salónu 29. října.¹ Zaznamenat lze ovšem pouze dva knižní debuty, jejichž autoři se v generační soutěži výrazněji prosadili, sbírku židovského autora Jiřího Ortena *Čítanka jaro* (ta již musela být vydána pod vynuceným pseudonymem Karel Jílek) a sbírku Jana Pilaře *Jabloňový sad*.

Vlastní nástup mladé generace, jejíž nejvýznamnější básničtí reprezentanti se narodili v letech 1917-1922,² spadá do roku 1940. Tento rok, stejně jako rok 1939, patří k obdobím nejméně příznivým pro tvorbu s touhou po svobodné volbě. Toto období – spolu s rokem 1945 a 1948 – také nejvýrazněji formovalo, ale i diferencovalo generaci, která získala nezáviděníhodný klasifikační přídomek válečná.

---

¹ Večerou poezie mladých se zúčastnili K. Bednář, I. Blatný, K. Bochořák, L. Čtrvtný, J. Dantel, O. Mikulášek, J. Orten, J. Pilař, J. M. Tomeš a Z. Urbánek.

² B. S r b a , který zkoumal „Nástup nových vývojových tendencí v českém divadelnictví v letech 1939-1945“ (podtitul), dospívá k závěru, že „většina příslušníků mladé generace nastupující za okupace se narodila na přelomu let desátých a dvacátých“ (*O nové divadlo*. Panorama, Praha 1988, s. 15).

V roce 1940 byl z moci úřední zastaven ne jeden z časopisů, kde mohla být publikována mladá literatura,³ a cenzura již citelně zasahovala do periodického tisku a činnosti nakladatelství. V té době však všichni významní čeští spisovatelé dosud publikovali. Zvýšenou publikační aktivitu projevil zejména nejmladší literáti. Většina z nich se sešla v kolektivních publikacích, především v Jarním almanachu básnickém 1940 a ve sbornících *Chvála slova* a *Mladá Morava*.⁴ Mnozí vydali své první sbírky, mezi jinými autoři, kteří se narodili v letech 1917-1922, např. Ivan Blatný (Paní Jitřenka), Karel Boušek (Probuzené město, pod jménem Karel R. Boušek), Josef Híršal (Vědro stříbra), Josef Kainar (Příběhy a menší básně), Zdeněk Rotrekl (Kyvadlo duše), Václav Thiele (Pokorná pouť) a Jan Zuzka (Melancholické měsíce, pod pseudonymem Jan Srp).

Nástup nejmladší básnické generace se stal faktem, který si sice jednotliví kritici nemuseli plně uvědomit, jako např. A. M. Píša ve své studii *Poezie nové doby* (1940), ale se kterým bylo třeba počítat. Knižní debuty z počátku čtyřicátých let byly přijímány se sympatiemi a často i se shovívavou laskavostí. Kritické hodnocení prací mladých autorů nejednou obsahovalo záměr ochránit (také před dětskými nemocemi růstu) nejzranitelnější, ale z vývojového hlediska nejdůležitější složku národního literárního organismu.

Přesto se v průběhu roku 1940 rozpoutala dosti ostrá diskuse nad tvorbou a názorovou orientací mladých básníků. Tato diskuse probíhala – až na výjimky – v kontextu názorově členité, avšak co do národně osvobozeneckých cílů jednotné české literární obce a pokračovala ještě v roce 1941. V období od nástupu R. Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora (od září 1941), tedy v období, kdy se stupňovaly represálie proti neloyálnímu českému obyvatelstvu a kdy byl vypraven první transport Židů do ghetta v Lodži a v Terezíně, tato diskuse postupně utichala. České literatuře a kultuře totiž zůstalo příliš málo prostoru, než aby jej mohla a chtěla obětovat na spory a různice.

V dubnu 1940 se zásluhou firmy Fr. Borový jako první dostal ke čtenářům reprezentativní Jarní almanach básnický 1940. Zastoupení v něm byli zejména literárně již zkušenější autoři, Kamil Bednář (nar. 1912, knižní debut 1937), Klement Bochořák (nar. 1910, deb. 1935), Hanuš Bonn (pod vynuceným pseudonymem Josef Kohout, nar. 1913, deb. 1936), Zdeněk Kriebel (nar. 1910, deb. 1931), Oldřich Mikulášek (nar. 1910, deb. 1930), Jan M. Tomeš (nar. 1913) a Jiří Valja (nar. 1914, vlastním jménem Josef Bubeník, deb. 1936), kteří patřili spíše k hrubínovsko-renčovské než válečné generaci, a dále Lumír Čivrný (nar. 1915, deb. 1938), který naopak měl blíže k válečné generaci. Někteří z těchto autorů se také v letech 1939-1940 postupně dostávali do širě koncipovaných básnických antologií.⁵

³ Srov. P a s á k, T.: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1940*. Praha 1980.

⁴ V roce 1940 vyšly další, méně významné sborníky, v nichž publikovali své verše mladí autoři, např. regionálně pojatý sborník *Haná upřed* (Olomouc), kde je zastoupena např. J. H a u k o v á.

Z vlastních příslušníků válečné generace se v Jarním almanachu básnickém 1940 představili Ivan Blatný (nar. 1919), Jiří Daniel (nar. 1916, vlastním jménem František Schulmann), Josef Kainar (nar. 1917), Jiří Klan (nar. 1917, vlastním jménem Josef Lederer), Jiří Orten (pod pseudonymem Karel Jílek, nar. 1919, vlastním jménem Jiří Ohrenstein) a Jan Pilař (nar. 1917).

V roce vydání Jarního almanachu básnického 1940 byli všichni jeho přispěvatelé považováni za příslušníky mladé generace. Většinou šlo o rychle se vyhraňující tvůrčí individuality, které sice na čas svedla náhoda, ale záhy se názorově i svou tvůrčí orientací rozešly.

Za kritérium příslušnosti k válečné generaci přirozeně nemůže být považováno datum narození, tedy léta 1917-1922, anebo účast v uvedených almanaších. Válečná tvorba K. Bednáře koresponduje zejména s tvorbou skupiny o něco málo mladších autorů, které kolem sebe shromáždil. Podstatné rysy odlišně orientované mladé válečné poezie vyjádřila kupř. tvorba Jiřího Koláře (nar. 1914, knižní debut *Křestní list*, 1941), který se stal členem Skupiny 42. Zcela v ústraní se v roce 1942 formovalo další významné seskupení mladých autorů, členů Skupiny Ra, do jejíhož čela se dostal Ludvík Kundera (nar. 1920). V době okupace v periodickém tisku pilně publikovali své básně také autoři narození v polovině dvacátých let (např. Jiří Šotola, nar. 1924), některým z nich se dokonce podařilo publikovat první básnické sbírky (např. Jiří Václav Svoboda, nar. 1924, deb. *Vějířem větru*, 1943).

Za příslušníky válečné generace je třeba považovat nejen jmenované autory, ale také desítky dalších autorů, jejichž léta dospívání či dozrávání určila válečná léta a kteří v několika vlnách svými knižními debuty vstupovali do literatury od doby protektorátu až do let sedmdesátých.

Básnickou aktivitu v roce 1940 mladé generace, jejíž první krůčky a růst by bylo možné sledovat především na stránkách středoškolského Studentského časopisu (vycházel v letech 1922-1942), „Měsíčníku pokrokového studentstva“ *Mladá kultura* (1934-1938) a na stránkách katolického studentského časopisu *Jitro* (1919-1942), hodnotil v listopadu 1939 v *Lid. novinách* v recenzi již vzpomenutého Večeru básní mladých J. P. Lang. O autorech, kteří zde četli své básně a kteří shodou okolností současně tvořili autorský základ Jarního almanachu básnického 1940, recenzent napsal, že představují „tutti bez nějaké společné programní víry“, nacházel mezi nimi nejednou protichůdce ve smyslu uměleckém i názorovém.⁶

Diskuse, která se rozproudila po vydání almanachu, ukázala, jak nesnadné a problematické byly pokusy usilující spojit přispěvatele almanachu anebo dokonce celou generaci jedním programem. Dokladem toho jsou stejně polemiky jako básnická tvorba. Do Jarního

⁶ Srov. např. *„Antologii z české lyriky 1880-1940“* (podtitul), *Verše domova* (1940), uspořádanou F. Nechvátalem pro nakladatelství Život a práce a obsahující básně K. Bednáře a L. Čivrného.

⁶ J. P. L.: *Nejmladší poezie česká*. *Lidové noviny* 2. listopadu 1939, s. 7.

almanachu básnického 1940 se dostaly básně značně odlišného zaměření – od básní neotřesené víry v budoucnost, popř. básní oslavujících českou řeč, přes básně, v nichž se velmi silně prosadilo milostné a erotické téma, až po básně s tématem úzkosti, beznaděje a smrti.

Básnický naturel J. Ortena a I. Blatného, tedy básníků, kteří byli – spolu s J. Kainarem – považováni za nejvýraznější talenty válečné generace, se projevoval četnými společnými rysy, mimo jiné bezmála divčí, křehkou senzibilitou a darem melodické zpěvnosti. Jejich vystoupení v Jarním almanachu básnickém 1940 však mělo podstatně odlišný charakter. I. Blatný se zde představuje okouzlenými verši, které naplňují jeho potřebu po snění a zpěvu, zatímco Ortenovy verše přinesly svědectví o strachu a protektorátním pocitu ohrožení mladého básníka a jen plaše a zakřiknutě se v nich ozývala touha po přátelství, lásce a kolektivu.

Předčasně vyzrálý dvacetiletý J. Orten se neraduje z darů života jako to uměl ve své prvotině *Čítanka jaro*, ale s krutou předvídavostí vyslovuje svůj tragický osud: „Ach, vím, já chtěl jsem říci / za všechny hodiny, v kterých jsem sladce spal, / a za všechny své drahé spící, / že teď, kdy podzim přichází a vše i dny se krátí, / neumím být sám jen s lampou, která svítí, / že sil jsem proso na souvratí / a nebudu již žít.“⁷

J. Kainar se v téže publikaci pokouší vyjádřit pocity mladých, kteří žijí „jako plamen osaměle“ a jimž „Vsákla do snění bažina“ a „Říše mŕ hledá hranice v [... – vynechal JP] těle“,⁸ ale kteří se v nové situaci snaží zorientovat anebo dokonce najít jistá východiska negující pasivitu.⁹ J. Pilař v cyklu *Tři básně na domov* a L. Čivrný v básni *Rodné řeči* se utíkají k tradičním hodnotám. Krieblova báseň *Poselství* je naopak osobním vyznáním i výzvou současně: „naděje mě, hle, zůstávají jehličnaté. / neopadávejte, přátelé listnatí“.¹⁰

Spory o mladou poezii otevřel již v ochránářském a sympatizujícím úvodním slově k Jarnímu almanachu básnickému 1940 V. Černý. Česká poezie jako celek a s ní i mladá poezie – podle Černého – „důstojně obstála“: „jako svědkyně událostí posledních let a strážkyně mravních hodnot našich, jako ochránitelka naší víry v životní zdroje národa, a tedy i ručitelka za naši budoucnost“.¹¹

Autor úvodu prohlašuje, že mladá ve své tvorbě ještě nejsou vyhranění, ale přece jen jsou již identifikovatelní díky nové orientaci. Vracejí se od „novějších proroků, kteří kázali hlavně ty nebo ony úkony a cíle lidské

⁷ Orten, J.: *Malá elegie*. In: *Jarní almanach básnický 1940*. F. Borový, Praha 1940, s. 75.

⁸ Kainar, J.: *Mŕy*. In: *Jarní almanach básnický 1940*. F. Borový, Praha 1940, s. 82.

⁹ Zřetelněji se tato tendence prosadila v Kainarově prvotině *Příběhy a menší básně* (1940), zejména v básních *Staroslověnská mše*, *Epitaf*, *Kohout*, *Mŕy*, jež s básní zveřejněnou v *Jarním almanachu básnickém 1940* má společný pouze název, a *Neradočný stůl* (srov. J. Pavelka: *Josef Kainar a formování mladé básnické generace v letech 1938–1940*. *Česká literatura*, 36, 1988, č. 6, s. 495–504.

¹⁰ Kriebl, Z.: *Poselství*. In: *Jarní almanach básnický 1940*. F. Borový, Praha 1940, s. 113.

¹¹ Černý, V.: [předmluva bez názvu]. In: *Jarní almanach básnický 1940*. F. Borový, Praha 1940, s. 10.

hromadě, člověka pojímali jako zlomek a nástroj lidských skupin a viděli a měřili skutečnost očima a mírou obecně platných ideologií", k znalcům lidské duše snažice se „vytvořit, nové původní pojetí lidství". Představu „hromadného cíle a obecného programu" mladí nemají, ty naopak vyplývají až „z nové představy člověka".¹²

V. Černý přisoudil některé charakteristické rysy přispěvatelů almanachu (zejména tvorby K. Bednáře, K. Bochořáka, H. Bonna, J. Ortena, J. Pilaře, J. Valjí a J. M. Tomeše) celé nastupující básnické generaci, což vyvolalo také nesouhlasnou reakci. Např. B. Václavek v recenzi Jarního almanachu básnického 1940 polemizoval se stanoviskem, že by se mladí básníci, „jak praví Černý, stavěli nějak demonstrativně proti pojetí člověka jako ‚zlomku a nástroje lidských skupin‘, že by cestami k novému lidství byly jen intimní zážitky a že by hlavním nástrojem jejich básnického poznání byla introspekce. Tu úvod Černého" – podle Václavkova přesvědčení – „projevuje spíše jeho osobní vůli, kam by chtěl mladou poezii vést."¹³

Nejvýznamnějším podnětem k diskusi se stal esej Slovo k mladým (1940) K. Bednáře, přejímající v mnohém názory V. Černého, ale inspirovaný také vyhocenými stanovisky k tvorbě mladých autorů. K. Bednář v sebeobraně gestu, které nemohlo nebyť reakcí na dobovou diskreditaci ideologií a politickou krizi, do níž se dostala česká politika po mnichovském diktátu a po podepsání sovětsko-německé smlouvy o neútočení a francouzsko-německé smlouvy o příměří, vyjádřil odpor k neúspěšné aktivitě české politické reprezentace tím, že rezignoval na jakýkoli společenský program,¹⁴ bezprogramovost v daném společenském prostoru mu dokonce byla „nejsilnějším programem mladých".¹⁵

Tato reakce na dobové události se reálně prosazovala v mladé poezii, i když to rozhodně nebyla jediná a patrně ani nejsilnější vývojová tendence. K. Bednář jí vykládá jako snahu o nalezení pevného východiska. Proto buduje program tzv. „nahého člověka", vyvázaného z tíživé a pro nejednoho autora bezvýchodné situace roku 1940, proto se zaměřuje na věčné, duchovní hodnoty imunní vůči historickému času.

O rok později K. Bednář v polemickém zaujetí danou problematiku shrnul a dále rozvinul: „Bezprogramovost je prozatímní označení stavů, kdy mladí lidé se odvracejí od hotových programů, hledajíce si program nový, dosud nehotový a nevyjádřený. Návrat k věčným hodnotám je rub nechutí k hodnotám zrelativizovaným a zfalšovaným. Poezie jako světový názor je výsledek skepse a nedůvěry, pro něž je pravá poezie alespoň pravdivým svědectvím o člověku i jeho pravdivým vyjádřením."¹⁶

¹² Tamtéž, s. 13.

¹³ V á c l a v e k , B.: *Jarní almanach básnický. Literární pondělí, příloha Lidových novin*, č. 33, 6. května 1940, s. 3.

¹⁴ K. B e d n á ř dospěl ke koncepci „nahého člověka" až za okupace. Ještě v roce 1938 v článku *Projev k situaci v nejmladší české poezii* (Kritický měsíčník 1, 1938) se však domníval, že poezie „se musí bít o svobodu, již požaduje pro sebe, též pro ostatní" (s. 120).

¹⁵ B e d n á ř , K.: *Slovo k mladým*. V. Petr, Praha 1940, s. 24.

¹⁶ B e d n á ř , K.: *Ohlasy Slova k mladým*. V. Petr, Praha 1941, s. 25.

Na tato stanoviska, která vyjadřovala pozice skupiny Bednářových přátel a souputníků,¹⁷ reagovala řada kritiků, autorů i čtenářů. Někteří z nich je přijímali s větším či menším pochopením, jako např. J. Hora (České slovo, 18. května 1940), V. Černý (Kritický měsíčník, 1940, č. 5 až 6), R. Vacková (Národní střed, 26. června 1940) nebo J. Daniel (Kritický měsíčník, 1940, č. 10), jiní s těmito stanovisky více či méně polemizovali, jako např. P. Bojar (Studentský časopis, 1939-1940, č. 10), V. Běhounek (Dělnická osvěta, 1941, č. 2) nebo J. B. Čapek (Naše doba, 1942, č. 7).

Do diskuse vstupovali další autoři, kterým nebyl lhostejný osud mladé literatury. Nad úkoly a cíli mladé literatury se – nikoli bez ctižádosti o korigování a pozitivní rozvinutí Bednářova programu – zamýšlel v samostatně vydané studii také mladý prozaik Z. Urbánek. Ten mimo jiné vysvětlil důvody vzniku Bednářovy skupiny: byl to „vnější tlak, který donucuje k definování generace, k jejímu teoretickému seskupení, a nikoliv vnitřní potřeba. Jako seskupující síla může působit jen přátelství, ve větší šířce společná víra“.¹⁸

Obdobně se choval J. Červinka, který patřil k nejpilnějším mladým kritikům a který rozšířil svůj pohled také na mladou prózu (za její reprezentanty považoval především B. Březovského, M. Hanuše a Z. Urbánka). Podle Červinkova soudu „počátečním pocitem“ mladé tvorby je „pocit prázdna a bezsmyslnosti života“, nikoli však jejím výsledkem.¹⁹ Mladá poezie naopak z této situace hledá východisko: „Proti člověku jen konečnému, pozitivnímu, vitálnímu cítí potřebnost člověka transcendentního, nuceného hledat a budovat svůj vztah k Absolutnu; děje se tak v přesvědčení (nabytém prožitkem skutečného dění), že velikost mravní, myslitelská i umělecky tvůrčí jest podmíněna vědomě metafyzickým zaměřením života.“²⁰

Jednou z klíčových otázek dané diskuse se stal problém pasivity, který se sice týkal (částečně) mladé poezie, ale fakticky měl širší dosah, neboť ten nepochybně představoval trauma i černé svědomí národního kolektivu. L. Čivrný, který s K. Bednářem organizoval recitační Večer básní mladých, se stavěl k programové aktivitě velmi kriticky: „V Bednářově pohledu na život je mi totiž něco statického, co mu brání vidět zákonitost života a poddat se důsledkům. Sama jeho úvaha je v základu založena staticky a úzce.“²¹

Obdobně J. Kopecký nebyl ochoten ani v roce 1941 přijmout uměleckou koncepci, která se ve svém programu zřikala aktivního vztahu ke skutečnosti. „Tvorba“ pro tohoto příslušníka mladé válečné generace „je synonymem pro zápas, překonávání a dotváření. Ze smíru s hotovou

¹⁷ Skupina autorů kolem K. Bednáře, k níž patřili např. J. Červinka, B. Březovský, J. Orten a Z. Urbánek, pokračovala ve své činnosti po osvobození (srov. sborníky *Ohnice*, sv. 2, 1947).

¹⁸ Urbánek, Z.: *Člověk v mladé poezii*. V. Petr, Praha 1940, s. 11.

¹⁹ Červinka, J.: *O nejmladší generaci básnické*. Vyšehrad, Praha 1941, s. 8.

²⁰ Tamtéž, s. 21.

²¹ Čivrný, L.: *Slovo k stárnouctvím*. Kritický měsíčník, 3, 1940, č. 5-6, s. 286.

skutečností se netvoří. Kde se s nemocí smíříš, kde není zápasu, kde tvůrce v zimničné krizi neamputuje nemocné nádory ve vůli ozdravět, tam může být řeč nejvýše o písničkářích a příjemných dekorátérech, kteří se vlichocují čtenářské touze po zábavném zažívání a bezmyšlenkovitým odpočinku, ale nikterak tu nelze mluvit o básníkovi."²²

Odrazem složitosti a nepřehlednosti dobové kulturně politické scény, ale také podstatných disparitací mezi teoretickým programem a básnickou praxí je fakt, že proti Bednářově koncepci kriticky vystoupili stoupenci značně odlišných názorových proudů. Slovo k mladým, na něž navázal Bednářův esej *Ohlasy slova k mladým* (1941), vyvolalo polemiky nejen ze strany stoupců široce národně pojaté rezistence, ale také marxismu anebo ze strany některých katolických autorů.²³ S obzvláště ostrou kritikou pasivity a bezprogramovosti mladé poezie přišli praviceově orientovaní mluvčí časopisu *Aktivisté* (1936-1942).

Výhrady k Bednářově koncepci mladé tvorby nejednou formulovala stranická zaujatost, podruhé vycházeli z přesvědčení, podle něhož odideologizování kultury představovalo jeden z cílů rané protektorátní kulturní politiky, jindy naopak programové „odideologizování“ mladé poezie bylo vnímáno se sympatiemi jako odpor vůči kolaborantské, nacionalisticky motivované aktivitě. Bezpočet argumentů nabízí samotná tvorba, která se svou podstatou vzpírá zjednodušující normativnosti programových prohlášení. Problematická je navíc ve většině případů lidská a tvůrčí vyspělost jednotlivých mladých básníků.

Bednářova koncepce vyjadřovala směřování mladé poezie i konflikty a rozpory dobové literární a kritické praxe. Do zřetelné opozice vůči ní se dostával „nový, kritický realismus“ F. Soldana, i když tato koncepce neměla v roce 1940 ctížádost programově sjednotit mladé básníky nebo literáty, ale celou tvůrčí kulturní obec.

Soldanovo programové úsilí je staršího data: soustřeďovalo se kolem časopisu *Kultura doby* (1936-1939), který redigoval a kde také v roce 1937 vyšla první verze knižně vydaného eseje z roku 1940 *Spisovatelé a doba*.²⁴ Daný časopis sehrál klíčovou roli také při koncipování manifestačního sborníku *Nový realismus* (1940).²⁵ F. Soldan jej uspořádal a opatřil úvodní studií *Kritický realismus*. Mladí talentovaní básníci – s výjimkou Z. Kriebla – se ovšem do sborníku nedostali.

Soldanovo úsilí, soudě podle příspěvatelů sborníku (např. J. Drda, J. Glazarová, J. Havlíček, F. Halas, A. M. Piša, J. Seifert, T. Svatopluk, G. Včelička, J. Zatloukal), mělo v roce 1940 nezanedbatelný počet vlivných stoupců či sympatizérů. „Kritický realismus“²⁶ – podle

²² K o p e c k ý, J.: *O pasivitě v poezii*. *Kritický měsíčník* 4, 1941, č. 5, s. 164-165.

²³ Z katolických pozic byla vedena polemika J. A d a m c e a J. B a r t u š k a, označená názvem *Několik slov k debatě o mladé generaci* (*Kritický měsíčník* 3, 1940, s. 380 až 384).

²⁴ Srov. S o l d a n, F.: *Doba a spisovatelé*. *Kultura doby*, 2, 1937-1939, s. 1-9.

²⁵ Daná publikace je v podtitulu označena za „Klubovní sborník skupiny nových realistů kolem časopisu *Kultura doby*“.

²⁶ Tato koncepce, vyžadující vnímavost autora k sociálním problémům a aktivní, wolkerovský přístup k životu, nebyla bez genetických souvislostí s Václavkovým pojetím socialist-

F. Soldana – měl „vést a vychovávat kritikou společnosti k myšlence sociální i národní spravedlnosti“ a usilovat o „zobrazení představy o novém řádu, teprve se tvořícím“.²⁷ Cílem tohoto nového realismu bylo „ukázat umělecky na osudech průměrných jednotlivců nesmírný přerod dnešní společnosti“, přičemž jedinou jeho cestou měla být „cesta kritičnosti a pravdivosti“.²⁸

V roce 1940 se aktivita F. Soldana ještě začleňovala do diferencované, ale co do cílů jednotné české kulturní obce.²⁹ Jako silně disharmonický tón však již zřejmě byly vnímány Soldanovy autoritativní a značně necitlivé interpretace v monografii *Tři generace* (1940), hodnotící přínos a postavení generace dekadentní, pragmatistické a poválečné na díle Hlaváčkové, Čapkové a Nezvalově. Autorova publikační činnost v Českém slově pak posunula jeho názory do blízkosti výpadů kolaborantského tisku proti „zvrhlému“ židovskému a avantgardnímu umění.³⁰

Úvod V. Černého k Jarnímu almanachu básnickému 1940 a Bednářova programotvorná aktivita měly – na rozdíl od „nového realismu“ – zcela konkrétní vliv na vývoj mladé okupační poezie, neboť nutily k diskusi i generační sebereflexi, v jejímž centru se ocitala otázka postavení mladé generace v protektorátním životě a zprostředkovaně otázka místa člověka v dějinách. Tento pozitivní proces se uskutečňoval – aniž by dospěl (mohl dospět) k jednoznačnému řešení či cíli – stejně v nadšeně souhlasných, tak i korigujících anebo ostře odmítavých vystoupeních. Svůj význam si získal také z důvodu, že představoval poslední veřejnou diskusi o prostředcích, možnostech a cílech nejen literatury, ale zprostředkovaně i národního kolektivu.

Obraz tvůrčího profilu nejmladší literární generace nenabídl v roce 1940 pouze Jarní almanach básnický 1940, ale také melantrišský „Sborník mladé práce“ (podtitul) s charakteristickým balbínovským názvem *Chvála slova*. Tento sborník měl již v pravém slova smyslu charakter generačního vystoupení, neboť byl uspořádán samotnými příslušníky válečné generace (J. Kopeckým, J. Šedivým a A. Vrbovou), shrnoval pouze začínající, literárně nejméně zkušené autory a navíc obsahoval vedle básnické tvorby také prozaické a uměnovědné práce.

V tomto sborníku se neobjevili básníci formátu J. Ortena, I. Blatného nebo J. Kainara, nejtalentovanější příslušníci mladší vlny válečné generace naopak knižně debutovali až se značným časovým odstupem od doby protektorátu (Miroslav Holub, nar. 1923, Jan Skácel, nar. 1922, Oldřich Vyhliďal a Oldřich Wenzel, oba nar. 1921). V *Chvále slova* ovšem našlo příležitost ke svému prvnímú knižnímu vystoupení šestatřít-

tického realismu. B. V á c l a v e k ostatně do sborníku *Nový realismus* přispěl v pořadí druhou státi *Nový realismus a latentní naturalistický stav české prózy*.

²⁷ S o l d a n , F.: *Kritický realismus*. In: sb. *Nový realismus*. J. Fromek – Odeon, Praha 1940, s. 8 a 7.

²⁸ S o l d a n , F.: *Spisovatelé a doba*. Odborná škola pro učně živnosti kulhltiskařské, Praha 1940, s. 25.

²⁹ Toto stanovisko potvrzuje také *Nová česká čítanka* (Život a práce, Praha 1940), kterou F. S o l d a n uspořádal a doprovodil průvodním slovem.

³⁰ Srov. Č e r n ý , V.: *Paměti IV*, 68 Publishers, Toronto 1983, s. 52-53.

čet mladých autorů, z básníků např. Pavel Bojar (nar. 1919), Ladislav Fikar, Josef Hiršal (oba nar. 1920), Josef Rumler (nar. 1922), Michal Sedloň (nar. 1919, pod vl. jménem Antonín Neureiter), Ivan Skála (nar. 1922, vl. jménem Karel Hell), Zdeněk Šeřík (nar. 1919), Vlastimil Školaudy (nar. 1920), Alena Vrbová (nar. 1919). Básně zde zveřejnil také např. přispěvatel Mladé kultury J. Hájek.³¹

Sborník Chvála slova zachytil literární úsilí nejmladší vlny mladé válečné generace, i když nenabídl generační program ani vyzrálé anebo vyhraněné autorské výpovědi. Má však značnou literárněhistorickou hodnotu, neboť identifikoval reprezentativní okruh problémů a témat, které mladou generaci zaujaly. Je velmi názorným a přesvědčivým dokumentem dobových úskalí, ztroskotání a iluzí, které jsou pro poznání vývoje stejně důležité jako příležitostné výhry.

Ve srovnání s Jarním almanachem básnickým 1940 a Chválou slova nabídl sborník Mladá Morava nahodilý soubor literárních děl, neboť v něm byly zveřejněny oceněné práce jedné z četných dobových literárních soutěží. Ovšem i tato publikační příležitost splnila své poslání – dávala smysl literární činnosti nejmladší generace, vytvářela prostor ke konfrontacím, a tedy hledání i růstu. Z básníků, kteří se prosadili v generačním soupeření, zde knižně debutovali Věra Bajnarová (nar. 1921), Antonín Bartušek (nar. 1921) a Jiřina Hauková (nar. 1919).

Ještě 24. července 1940 měla česká veřejnost podle statistických údajů tiskového odboru předsednictva ministerské rady k dispozici 45 literárních a uměleckých časopisů. Legálně publikovaná poezie však představovala pouze část české básnické tvorby. V roce 1939 mohl ještě J. Hora vydat alegorickou skladbu Jan houslista, bijící na poplach a svolávající k obraně národa. V. Holan v tomto roce zveřejnil báseň – reportáž Sen, ve které byly zašifrovány autorovy apokalyptické zážitky z německé okupace Prahy; cenzura však již zakázala vydání jeho odbojového Zpěvu tříkrálového, obdobný osud stihl např. Neumannův Bezedný rok. Jiné sbírky z roku 1939, které se dostaly ke čtenáři (to je případ také Seifertovy sbírky Zhasněte světla), byly cenzurou více nebo méně deformovány.

Důležitou složkou české protektorátní poezie, bez níž nelze spolehlivě vyložit ani literární vývoj roku 1939 a jejíž význam a zastoupení v celkové produkci postupně narůstaly, se stala nejen poezie zabavená cenzurou, ale také tzv. šuplíková poezie a poezie psaná ve věznicích a koncentračních táborech a na nejrůznějších místech násilného pracovního nasazení v říši. Tato tvorba se dostávala ke čtenáři až po květnu 1945, anebo na své vydání dosud čeká. Doplňuje a upřesňuje obraz mladé protektorátní poezie.

³¹ K básníkům této skupiny, z nichž někteří knižně debutovali ještě v době protektorátu, generačně přísluší např. I. Fleischmann (nar. 1921), Z. Havlíček (nar. 1922), J. Hořec (nar. 1921), J. Jelen (nar. 1921), J. Karen (1920, vl. jménem Ladislav Podmele), A. Kraus (nar. 1921), O. Kryštofek (nar. 1922), F. Listopad (nar. 1921), V. Stuchl (nar. 1922), J. Sutnar (nar. 1922, vl. jménem Ladislav Nezdařil), L. Snejp (nar. 1922), M. Vacík (nar. 1922), J. Vladislav (vl. jménem Ladislav Bambásek) nebo J. Suchý (nar. 1923).

Mnozí čeští autoři, včetně autorů nejmladších, dokázali ještě v letech 1939-1940 publikovat odbojovou poezii pod ochrannými křídly alegorie a symbolů.³² V následujícím období, počínaje nástupem R. Heydricha do funkce, byl tento básnický modus vivendi postupně zlikvidován. Když v jednom z nejtěžších a nejbezradnějších roků okupace, v roce 1942, vydal F. Halas sbírku alegorické poezie hrdé národní rezistence *Ladění*, bylo to vnímáno jako nečekané zjevení spojené s velkou, riskující statečností autora i redaktorů nakladatelství Fr. Borový.

Základní polohou české legálně publikované poezie se stalo vlastenectví z obdivu a chvály českého jazyka, z lásky k domovině, z demokratických tradic minulosti a z víry v nesmrtelnost národa. Důležité místo v ní zaujalo téma dětství, jara, Prahy, tvorby a životních osudů pokrokových českých umělců. Tato témata byla alegorizována a jako alegorie vykládána po celou dobu protektorátu. Silně byla v tomto období aktualizována či jako inspirační zdroj využívána také lidová poezie, která vyjadřovala v koncentrované podobě charakterové rysy českého národa, zvyklého po staletí čelit cizímu útlaku.

Ve všech těchto oblastech se uplatňovali také mladí básníci, i když – řečeno slovy J. Janů – ti (anebo mnozí z nich) na počátku své dráhy, v letech 1939-1940 dosud neměli „vůle ani síly zmocit chaos, do něhož jejich životní pocit zapadá, naopak spíše jej ještě chutnají“.³³ Podstatné v dané situaci nebylo, že mnozí mladí básníci ztratili anebo ztráceli smysl své existence i existence tohoto světa, ale že prošli danou zkušeností proto, aby jej hledali, aby o něj vedli spory anebo dokonce aby se k němu přibližovali a svým životem jej prožili.³⁴

ANTRITT DER GENERATION DER JUNGEN DICHTER IN 1939-1940

Im Jahre 1940 tritt diejenige junge Generation auf, deren bedeutendste Repräsentanten 1917 bis 1922 geboren wurden. Dieses Jahr, ähnlich wie 1939, gehört zu den Jahren, welche für die nach freier Wahl verlangende Schöpfung am wenigsten geeignet waren. Das Jahr 1940, neben den Jahren 1945 und 1948, formte auch am ausdrucksvollsten die Generation, die den nicht beneidenswerten Namen Kriegsgeneration bekommen hat, aber ebenfalls differenzierte es sie.

Die meisten Vertreter der Kriegsgeneration trafen sich in kollektiven Schriften, vor allem im Buch *Jarní almanach básnický 1940* und in den Sammelschriften *Chvála slova* und *Mladá Morava*. Mehrere Autoren veröffentlichten ihre ersten Gedichtsammlungen. Die Aktivität der jungen Generation, deren erste Schritte und deren Entwicklung vor allem auf den Seiten der Zeitschrift für Mittelschüler *Studentský časopis* (herausgegeben 1922-1942), in *Mladá kultura* (1934-1938) und in der katholischen Zeitschrift *Jitro* (1919-1942)

³² Srov. P a v e l k a , J.: *Alegorie v legálně publikované poezii let 1939-1945*. Česká literatura, 31, 1983, č. 4, s. 349-357.

³³ J a n ů , J.: *Národní listy* 23. února 1941.

³⁴ Srov. P a t o č k a , J.: *Eseje o filosofii dějin*. Academia, Praha 1990, s. 71-72.

zum Ausdruck kamen, wurde mit Sympathien und oft auch mit lebenswürdiger Nachsichtigkeit angenommen.

Kritische Bewertung der Gedichte der jungen Autoren verbarg in sich die Absicht, den entwicklungsgemäß wichtigsten Bestandteil des nationalen literarischen Organismus zu behüten. Trotzdem wurde im Laufe des Jahres 1940 die Schöpfung und die Meinungsorientierung der jungen Dichter heftig diskutiert. Diese Diskussion verlief – mit wenigen Ausnahmen – im Kontext der tschechischen literarischen Gemeinde, deren Mitglieder zwar verschiedene Meinungen vertraten, aber dieselben volksbefreienden Ziele hatten, und wurde auch in den nächsten Jahren fortgesetzt. Die in der Diskussion enthaltene Selbstreflexion verhalf der jungen Generation, Seite an Seite mit angesehenen Dichtern in all den Lagen zur Geltung zu kommen, in denen tschechische offiziell veröffentlichte Dichtung in der Zeit des Protektorats gepflegt wurde.